

RADOSLAV KATIČIĆ, Illyricum mythologicum, Izdanje Antibarbarus, Biblioteka Historia, Zagreb, 1995., 484 str.

Knjiga poznatog hrvatskog znanstvenika Radoslava Katičića pod naslovom »Illyricum mythologicum«, koja je objavljena 1995. godine u Zagrebu, sadrži veći broj znanstvenih rasprava koje su sadržajno vezane uz spominjanje naših krajeva u antičkoj mitologiji. Autor je naglasio da je cilj objavljivanja njegovih radova koje je o toj problematici objavio posljednjih dvadeset godina bilo skupljanje, vrednovanje i tumačenje antičkih vrela o našim krajevima koja su raspršena po raznim djelima antičke književnosti, a nisu dostupna čitateljstvu. Stoga se kod prezentiranja činjenica Katičić prihvatio i tumačenja nekih osnovnih stvari, želeći olakšati neupućenijem čitateljstvu praćenje iznesenih rezultata istraživanja i privući pažnju javnosti za nastavkom istraživanja ovakve vrste.

U uvodu knjige R. Katičić napominje da je Ilirik u antičkoj mitologiji bio tema koja se uklapa u širu cjelinu: jadranske motive u staroj grčkoj i rimskoj književnosti. Ukazavši na činjenicu da je bavljenje antičkom mitologijom i poviješću doživljavano kao bavljenje lijepom književnošću u širem smislu, Katičić je istaknuo da se u starini nije mogla odvojiti povijest od geografije i etnografije i da su djela antičkih povjesničara bila bitno uvjetovana i određena kanonom i tradicijom književne vrste koju čine i kojoj pripadaju. Grčko mišljenje i shvaćanje svijeta je do sedmog stoljeća prije Krista, ističe autor, karakterizirala epska predaja koji su u Grčkoj najbolje predstavljali Homer i Hesiod. U šestom stoljeću prije Krista pojavila se proza, a s njom i kritički odnos prema predaji, odnosno svjesno i usmjereno istraživanje. Današnji svijet, u kojem dominiraju znanost i tehnika, ima temelje upravo u šestom stoljeću prije Krista, misli Katičić, kad je u trgovačkim i obrtničkim gradovima Male Azije došlo do duhovnog prevrata. Peto je stoljeće prije Krista bilo vrijeme historičara, etnografa i geografa, koji su nadomjestili prijašnje logografe, istaknuo je autor, a od presudne je važnosti za skupljanje i predaju znanja o davnoj starini i o dalekim zemljama i narodima bilo osnivanje knjižnice u Aleksandriji. Aleksandrijska je knjižnica mjesto gdje je, naznačio je autor, pronađena gramatika, koja je u sebi sadržavala i tumačenje mitološkog aparata u cijenjenim pjesničkim djelima. Komentari uz djela starijih i nepoznatih autora, koje su na rubove knjiga zapisivali mladi istraživači u Aleksandriji, tzv. sholije, istaknuo je Katičić, omogućavali su rekonstrukciju djela starijih autora o kojima se malo znalo. U vrijeme Rima sačuvano je mnoštvo radova koji su se u kasnijim vremenima koristili u pjesništvu, gramatici, geografiji ili etimologiji. Katičić je kao primjer naveo da je u 8. stoljeću langobardski pisac Pavao Đakon napisao djelo o značenju riječi na temelju rimskog pisca Verija Flaka. Mitološke su se teme prenosile čitavom antikom sve do početka srednjeg vijeka, a uz sholije pojavili su se i prvi rječnici, koji, iako su kasnoantički, sadrže brojne izvatke iz starijih pisaca. U spomenuti okvir antičke književnosti Katičić je smjestio i povijest jadranskih zemalja kao motiva antičke književnosti. Grčki pjesnički jezik svjedočio je, tvrdi Katičić, da je već u ranom mitskom zemljopisu bilo spominjanja jadranskog svijeta, što se vidi u nazivanju Jadranskog mora Kronovim morem i Rejinim zaljevom. Herodot je naveo da su pomorci iz maloazijske Fokeje bili prvi Heleni koji su ušli u jadranske vode, a mnogi heroji i junaci su prema grčkim epovima preneseni daleko u zapadno

carstvo. Katičić kao primjere navodi Eneju, koji je pošao na zapad, u Italiju, te kraljevstva Ahejaca Diomeda i Trojanca Antenora.

Pioniri grčkog zemljopisa koji su sustavno prikazali znanje o jadranskom prostoru bili su Skilak iz Karijande i Hekatej Milećanin, naveo je Katičić, no najvažniji je rad bio rad Sicilca Timeja, od kojeg potječu znatni jadranski motivi u učenom helenističkom pjesništvu.

Za poznavanje spomenute problematike značajni su bili opisi plovidbe uz obalu. Najstariji je među njima Pseudo-Skilakov, a uz njega Pseudo-Skimnov, koji je služio kroz tristo godina kao mjerodavan priručnik za školsku nastavu iz zemljopisa.

Što se tiče rimskih autora, potrebno je spomenuti da je Pomponije Mela dao samo letimičan opis istočne jadranske obale u prvom stoljeću poslije Krista, dok je Plinije stvorio sažeti opis ilirskih provincija.

U drugom stoljeću poslije Krista je Klaudije Ptolomej potanko obradio i ilirske provincije svoga vremena, a dodatne podatke sadržavala su djela Filona iz Biblosa i Pauanije.

Povijest rimskih osvajanja ilirskih zemalja bila je isto tako važan motiv antičke književnosti. Već je Tukidid, upozorava Katičić, donio vijesti o dodirima Makedonaca i Ilira tijekom Peloponeskog rata. Polibije je pisao o ratnim pohodima Makedonaca i Rimljana protiv Ilira. Kvint Enije je na prijelazu iz trećeg u drugo stoljeće opjevao rat Rimljana s Histrima, a slične opise dali su Livije, Cezar, Tacit i Svetonije.

U Katičićevoj knjizi koja se bavi i podacima o našim krajevima sačuvanima u antičkoj književnosti 11 je opširnih rasprava i o navedenoj problematici. Rad pod naslovom »Podunavlje i Jadran u epu Apolonija Rodanina« bavi se putovanjem Argonauta kako ga je opisao pisac Apolonije Rodanin, a autor je ujedno pokušao odgovoriti na pitanja iz historijske geografije ilirskog prostora. O pitanju tekstualne podudarnosti djela Apolonija Rodanina, Kalimaha i Likofrina, trojice autora koji su govorili o Ilirskoj rijeci te grobovima Kadma i Harmonije, poznatih mitoloških likova, Katičić raspravlja u tekstu pod naslovom »Illyricus fluvius«, dok se rad pod naslovom »Tri starobalkanska nomina sacra« bavi rezultatima onomastičkih istraživanja kod Ilira. Eponimom Jonskog mora autor se bavi u radu »Jonije Ilir«, potaknut predajom da je Jonsko more dobilo ime po Joniju, Iliru otoka Visa.

Zanimljiv je rad »Liburnski otoci kod antičkih pisaca«, u kojem je Katičić analizirao opise i podjele otočnih grupa na Jadranu kod antičkih pisaca.

O vezama jadranskih obala Katičić je pisao u radu »Illyrico-Apeninica«, polazeći od ranih sačuvanih rimskih predaja o ilirskom porijeklu nekih italskih naroda u Apuliji.

Najopsežniji rad Katičićeve knjige, »Enhelejci«, posvećen je mitu o Kadmu i Harmoniji kod Enhelejaca i podacima koje su o tome iznijeli antički pisci. Katičić je zaključio da bi postojbina Enhelejaca mogla biti oko Ohrida, kod Trebeništa.

U radu pod naslovom »Antenor na Jadranu« Katičić je, potaknut Vergilijevim navodom da je Antenor još prije Eneje pošao na zapad, zaključio da bi povijesna jezgra ove predaje mogla biti u najstarijim doticajima arhajske Grčke s Venetima u kasno mikensko doba.

Raspravljajući u tekstu pod naslovom »Diomed na Jadranu« o predaji da je i kralj Diomed poslije pada Troje otišao na zapad i sretno dočekao kraj života na jadranskom prostoru, Katičić je iznio mišljenje da u predaji o Diomedu ima mnogo venetskih i apulskih dodataka, i da povijesna osnova predaje nisu toliko mjesta koja se vežu uz Diomeda, nego pomorski putevi koji ih povezuju.

Pretposljednji rad Katičićeve knjige, »Heraklov sin Hilo na Jadranu«, bavi se predajom prema kojoj su jadranski narod Hilejci potomci Heraklova sina Hila. Katičić je naveo da su ih ostali Grci držali barbarima, iako su svi Grci trebali vući porijeklo upravo od Heraklova sina Hila i njegova naroda. Katičić je istaknuo da su vijesti o Hilejcima došle iz daleko starijih izvora, ali da je teško odgovoriti gdje je bilo petnaest gradova o kojima govore izvori.

U posljednjem radu knjige, koji ima naslov »Azopova kći Kerkira na Korčuli«, Katičić je pokazao da je predaja kako je Korčula dobila ime po nimfi Kerkiri, Posejdonovoj izabranici, zabilježena samo kod Apolonija Rodanina, dok su svi drugi antički autori pod imenom Korkire mislili na Krk.

Na kraju ovog kratkog osvrtu na knjigu R. Katičića »Illyricum mithologicum« možemo istaknuti da se radi o vrlo vrijednom djelu koje otkriva dosad nepoznate činjenice iz antičke prošlosti naših krajeva te da s punim pravom zaslužuje veću pažnju naše javnosti.

Zlatko Kudelić

PAVO ŽIVKOVIĆ, Etnička i vjerska povijest Bosne, Slavonije i Srijema do konca XVII. stoljeća (Dolazak, razvoj i nestajanje Hrvata katolika na tim prostorima), Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo-Mostar, 1996., 260 str.

Knjiga P. Živkovića, profesora zadarskog Filozofskog fakulteta pod naslovom »Etnička i vjerska povijest Bosne, Slavonije i Srijema do konca XVII. stoljeća«, koja je objavljena 1996. godine, bavi se pitanjem etničkih i vjerskih promjena koje su se zbile na području Srijema, Slavonije i Bosne pod turskom vlašću do kraja XVII. stoljeća. U predgovoru knjige autor je istaknuo da je htio odgovoriti na pitanje što se dogodilo sa hrvatskim pučanstvom i katolicima u Bosni, Slavoniji i Srijemu, jer je na tim prostorima, po Živkoviću, poslije svakog rata bilo sve manje Hrvata, a sve više pripadnika drugih konfesionalnih i etničkih grupa. Živković je, polazeći od teze da su spomenuta područja bila tijekom srednjeg vijeka naseljena hrvatskim pučanstvom koje je bilo katoličke vjeroispovijesti ili bogumilsko, istaknuo da je mnogo katolika na spomenutim područjima u vrijeme turske ekspanzije prešlo na islam ili bilo izloženo pritiscima Pravoslavne crkve i njenih predstavnika koji su uživali tursku podršku. Spomenuo je i značajnu prisutnost kalvinista u Slavoniji i Srijemu tijekom turske vladavine.

Govoreći o prilikama u Bosni, Slavoniji i Srijemu do dolaska Turaka, autor je istaknuo da je u BiH postojalo devet biskupija u srednjem vijeku, a da su bosanske biskupije mogle biti podređene samo Splitskoj ili Dubrovačkoj biskupiji, a da su poslije bile podređene Kaločkoj nadbiskupiji. Sve do dolaska Turaka BiH, Slavonija i Srijem bili su katoličke zemlje, tvrdi autor, u kojima su živjeli Hrvati sve do Drine, dok su u Slavoniji boravili i Nijemci i Mađari. Prvi podaci koji govore o prisutnosti pravoslavnih pojavljuju se sredinom XV. stoljeća, kad su pravoslavni Vlasi došli s turskim osvajačima. Kao prvi dokaz prisutnosti pravoslavlja u BiH Živković je istaknuo spominjanje manastira Žitomislića 1454. godine, a upozorio je i na činjenicu da su se tek u XVI. stoljeću više raširili pravoslavni manastiri, iako su srpski crkveni povjesničari redovito dokazivali da pravoslavni manastiri po BiH vuku porijeklo od Nemanjića. I turski izvori su potvrdili činjenicu da do dolaska Turaka nije bilo pravoslavnih u BiH, ističe Živković, navodeći podatak da je turski sultan Mehmed II sam zabilježio da u Bosni nije bilo drugih bogomolja u trenutku kad je pala pod Turke osim katoličkih.

Pojava turskih osvajača značila je i velike selidbe pučanstva prema sjeveru. Po Živkoviću u najvećoj su se mjeri selili Hrvati da bi sačuvali vjeru i izbjegli zarobljavanje, a Osmanlije su na njihova područja naseljavali pravoslavne Vlahe. Katoličko se hrvatsko